МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра теорії та практики перекладу романських мов імені Миколи Зерова

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРУ «СОЦІАЛЬНО-ПРИГОДНИЦЬКИЙ РОМАН» ТА ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «СЕЛЬВА» ФЕРРЕЙРИ ДЕ КАСТРО)

Кваліфікаційна робота
на здобуття ОС «бакалавр»
здобувачки першого рівня вищої освіти
4 року навчання
Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.053 Романські мови та літератури
(переклад включно), перша – португальська
ОП «Переклад із португальської та з англійської мов»
Софії СТЕПАНЮК

Науковий керівник**:**
доц., канд. філол. наук **Олена ОРЛИЧЕНКО**

Рецензент:
канд. філол.н., доц. **Галина ВЕРБА**

«Допущено до захисту»
Протокол засідання кафедри
теорії і практики перекладу
романських мов імені Миколи Зерова
Протокол № 11 від 16.06.2023

Завідувач кафедри проф. Ірина СМУЩИНСЬКА

КИЇВ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ І. СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ 6

1.1. Поняття та особливості художнього перекладу як виду міжкультурної взаємодії 6

1.2. Важливість культурних чинників у художньому перекладі 9

1.3. Поняття адекватності та еквівалентності художнього перекладу 11

1.4. Вимоги до художнього перекладу 13

1.5. Особливості перекладу соціально-пригодницького роману у контексті перекладу сучасних творів 15

1.6. Поняття перекладацької трансформації та її застосування 16

Висновки до розділу І 21

РОЗДІЛ ІІ. ЖАНРОВІ ТА ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПРИГОДНИЦЬКОГО РОМАНУ 23

2.1. Характеристика мови пригодницького роману та способи її відтворення у перекладі 25

2.2. Переклад власних назв та топонімів 27

2.3. Соціальна складова у романі «Сельва» 31

2.4. Вплив біографії автора на роман «Сельва» 37

Висновки до розділу ІІ 39

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ 42

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 45

RESUMO 51

ВСТУП

На сьогодні художній переклад є важливою темою для дискусій серед теоретиків та, власне, перекладачів. Ця проблема сягає своїм корінням у давнину і є актуальним питанням і сьогодні.

Переклад художніх творів — це складний та комплексний процес, який вимагає не лише знання мов, але й вміння відчути та передати естетичну, культурну та літературну цінність оригінального твору. У світі, де глобалізація стає все більш відчутною, художній переклад набуває актуальності та значимості. Проблематика художнього перекладу включає в себе безліч складнощів, з якими зіштовхуються перекладачі, намагаючись передати суть твору іншою мовою. Однією з основних проблем є відповідність перекладу. Перекладач повинен зберегти автентичність та оригінальну ідею автора, одночасно забезпечуючи зрозумілість та естетичну цінність тексту для аудиторії, що володіє іншою мовою. Цей баланс - виклик навіть для найбільш вправних спеціалістів та теоретиків.

Актуальність наукового пошуку полягає у виокремленні та дослідженні мовних особливостей в рамках жанру «соціально-пригодницький роман», їх інтерпретація з точки зору перекладу на матеріалі художнього тексту (у парі мов: оригінал - португальська \ переклад - українська)

Об'єктом дослідження є мовні структури та одиниці притаманні жанровій стилістиці соціально-пригодницького роману та їх відтворення українською.

Предметом дослідження є стратегії та способи відтворення особливостей португальського соціально-пригодницького роману українською мовою.

Матеріал дослідження — роман Феррейри де Кастро «Сельва» та його переклад з португальської на українську мову, виконаний українським перекладачем Анатолем Перепадею.

Наукова новизна полягає у дослідженні та описі стратегій перекладу мовних конструкцій та одиниць, притаманних португальському соціально-

пригодницькому роману, в аналізі мовних засобів та їх перекладацької інтерпретації, що використовуються у вищезгаданому жанрі. Вперше досліджено перекладацькі трансформації, підходи до перекладу а також проаналізовані мовні особливості на матеріалі книги «Сельва» Феррейри де Кастро.

Метою дослідження є ідентифікація мовних особливостей жанру «соціально-пригодницький роман», на базі наукових джерел, використаних у цій роботі, здійснюватиметься їх аналіз а також дослідження перекладацьких трансформацій, втілених перекладачем роману «Сельва» Анатолем Перепадею. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- з'ясувати теоретичну специфіку перекладу португальського соціально-пригодницького роману;
- окреслити перекладацькі стратегії у перекладі художнього тексту;
- з'ясувати сутність та поняття перекладацьких трансформацій;
- проаналізувати способи відтворення у перекладі лексичних особливостей соціально-пригодницького роману;
- дослідити лексичні та граматичні труднощі які виникають під час перекладу романів соціально-пригодницького жанру.

Методи дослідження. У роботі застосовані загальнонаукові (аналіз наукових джерел, синтез інформації, узагальнення, індукція та дедукція) та лінгвістичні методи дослідження. Також застосовуються структурний та компаративний аналіз, перекладацький трансформаційний аналіз. У практичній частині шляхом методу вибіркового дослідження контекстуального та стилістичного аналізу вичленовано матеріал для опрацювання.

Теоретичне та практичне значення полягає у можливості використання матеріалів цього дослідження на заняттях з практики перекладу, у курсах загальної та часткових теорій перекладу та при підготовці спецкурсів з перекладознавства. Крім того, робота може бути використана здобувачами

філологічних спеціальностей для розширення знань в області «соціально-пригодницький роман», особливостей його жанрової складової та тонкощів перекладу.

Теоретико-методологічна база дослідження. Дослідження особливостей художнього перекладу проводились значною кількістю вчених серед яких М. С. Зарицький, В. І. Карабан, В. В. Коптілов, І. В. Корунець, А. Берман, Л. Венуті та інші. Проводились також дослідження з різних аспектів перекладу, таких як лінгвокультурна складова (М. Г. Шемуда, А. П. Якимчук), перекладацькі трансформації (Т. А. Ласінська) та безеквівалентна лексика (В. Шевчук).

Структура роботи. Дослідження, загальною кількістю 49 сторінок, складається зі вступу, двох розділів із відповідними висновками, загальних висновків та списку використаних джерел.

У першому розділі «Особливості перекладу художніх текстів» розглядається наявна література з розкриттям сутності проблем перекладу та підходами до їх вирішень різними науковцями.

У другому розділі «Особливості соціально-пригодницького роману» проведено аналіз використаних перекладацьких трансформацій та виокремлені явища, притаманні специфіці жанру соціально-пригодницького роману. Кожний розділ супроводжується висновками, а завершується робота Загальними висновками.

У кінці роботи подано **бібліографічний список**, що налічує 51 джерело, з яких: 16 – зарубіжні, 2 – емпіричні, 11 - останніх 5 років видання.

Ключові слова: переклад, соціально-пригодницький роман, перекладацька трансформація, художній стиль, спосіб перекладу.

РОЗДІЛ І. СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ.

Твори художньої літератури відрізняються від інших мовних творів тим, що за допомогою певних елементів тексту (композиційних, лексико-семантичних, граматичних тощо) вони здійснюють естетичний вплив на читача. Переклад художніх текстів передбачає відтворення стилеобразуючої системи оригіналу шляхом підбору та організації таких же елементів, виражених засобами мови перекладу. Ця діяльність потребує індивідуального підходу та письменницького таланту, адже у творах художньої літератури кожному слову притаманна висока смислова «насиченість», передати яку, перекладаючи текст дослівно, просто неможливо. Можна сказати, що перекладачу доводиться будувати твір з нуля, що співвідносить його діяльність із літературною творчістю.

Художній переклад також можна вважати особливою формою міжкультурного діалогу. Окрім необхідності повного збереження особливостей авторського стилю та атмосфери сюжету, для того, аби читач цілісно зрозумів оригінальний текст, перекладач має якісно відтворити особливості місцевого колориту представників культури першотвору. Завдяки перекладу твір стає надбанням не лише національної, а й світової літератури. У цьому випадку перед перекладачем постає ціла низка проблем, пов’язаних не лише з питаннями переходу одного мовного коду в інший, а й зі складнішими питаннями відтворення чужого національно-культурного коду, а саме менталітету, устрою життя, традицій, звичаїв, соціальних норм.

1.1. Поняття та особливості художнього перекладу як виду міжкультурної взаємодії

Процес художнього перекладу є досить складним, тому що має свої особливості як на лінгвістичному, так і на стилістичному рівнях. Причиною цього є вибір лексичних засобів, який визначається внаслідок творчої діяльності перекладача. Кожен перекладач дає різне визначення художньому

перекладу, акцентуючи увагу на тих складових, які для нього є найважливішими.

Український знаний перекладознавець В. Коптілов стверджує з цього приводу, що художній переклад слід розглядати як вид словесної творчості, результатом якої є відтворення текстів, написаних однією мовою, засобами іншої лінгвальної системи [13, с. 5]. Важливим для розуміння природи художнього перекладу є уявлення про нього як про міжкультурну взаємодію. М. Шемуда, в свою чергу, зауважує, що художній переклад є взаємодією і взаємовпливом культур, до яких належать тексти оригіналу та перекладу. Цей вплив відчувається у всіх сторонах життя, які є відображеними в художньому творі, в національному колориті та своєрідності оригінального твору. З цієї причини перекладна література вважається найбільш адаптованим надбанням чужих культур [31, с. 164].

Незважаючи на те, що художній переклад є самостійною дисципліною з власною теорією і практикою, питання художнього перекладу є широким дослідницьким полем для інших наук, суміжних з перекладознавством і лінгвістикою. Загальновідомо, що основною функцією перекладу є сприяння формуванню та розвитку міжлітературної та міжкультурної комунікації. Міжнародні дослідники не зводять перекладацьку справу лише до мовного посередництва, а припускають, що процес перекладу є також посередництвом міжкультурним [4, с. 135].

Якщо розглядати художній переклад з точки зору культурних контактів, необхідно зазначити, що будь-який текст існує у визначеному комунікативному контексті та є частиною певної культури. Чим більшою є різниця між комунікативними контекстами створення та отримання твору, тим складніше завдання стоїть перед перекладачем, який має цю різницю подолати. Так А. Лефевер та С. Баснетт стверджують, що вивчення перекладу є вивченням діалогу культур [34, с. 51]. Очевидно, що під час такого діалогу можуть виникнути непорозуміння. Х. Айсела зазначає, що кожна культура вирізняється звичаями, оціночними судженнями та системами класифікації, які іноді збігаються з

проявами інших культур або відрізняються від них. [20, с. 53]. Культурна схожість не є проблемою, але коли існують відмінності, це може стати справжнім викликом для перекладача.

Відстоюючи один із наведених вище принципів, деякі перекладачі аргументують свою думку тим, що важливішою є адаптація перекладу до мови та вітчизняного менталітету цільової авдиторії, в той час як інші вважають, що при перекладі важливіше залишити оригінальний зміст, який ілюструє національний колорит оригіналу, знайомить читача з іншою культурою [17].

В результаті сформувалися два методи перекладу:

1. Переклад-одомашнення. Особливістю цього методу є заміщення елементів, які є культурними елементами представників суспільства, в якому цей текст було створено, на елементи культури читача перекладеного варіанту тексту; переклад наближує текст до контексту цільової культури.

2. Переклад-очуження. Цей метод полягає у спробі передати культурні елементи оригінального тексту. Найскладніше це зробити за умови, якщо читачу перекладеного тексту для розуміння певного культурного елементу необхідні додаткові передумови. У цьому випадку адекватність перекладу «попадає під загрозу» через велику культурну різницю між представниками суспільств вихідного та перекладеного тексту. Цей метод перекладу розширює комунікативний контекст культури адресата. Іноді це означає, що елементи іншої культури знаходять нові лінгвістичні та стилістичні форми вираження в мові читача завдяки перекладу. І в такому випадку переклад оновлює або змінює стилістичні та граматичні норми мови перекладу [32, с. 2017].

Дослідники художнього перекладу визнають, що цей вид перекладу є також ще одним видом літературної творчості в процесі відтворення тексту засобами іншої мови. Окрім цього, при здійсненні художнього перекладу має передаватися і система образів та художніх засобів, що відрізняє художній переклад від інших [22, с. 6; 16, с. 221].

Аби текст зберіг свою цінність у новому мовному середовищі, перекладач має перейняти на себе роль та функції автора і навіть частково відтворити

процес створення цього тексту. Таким чином, можна вважати, що художній переклад стає спільним результатом роботу двох авторів. Загалом, суть процесу художнього перекладу можна визначити як творче усунення мовного і міжкультурного бар'єру між читачем та автором, яке досягається через проходження оригінального тексту крізь призму сприйняття перекладача. При цьому перекладачеві необхідно створити нові асоціативні зв’язки, які були б здатні викликали образи, властиві читачам-носіям мови перекладу, та наповнити ними перекладений твір. Перекладач повинен не лише володіти необхідними знаннями, які допоможуть створити якісний переклад, а й інтуїтивно відчувати текст, аби бути спроможним обрати найкращі іншомовні відповідники. Для цього необхідним є вміння визначити і точно відтворити основні елементи твору, зберігаючи авторський стиль, або навпаки активізуючи творчу функцію перекладу. Внаслідок аналізу оригінального тексту у свідомості перекладача, за словами В.Коптілова [12, с. 117], вибудовується схема семантико-стилістичної структури тексту, яка використовує не слова, фрази або синтаксичні одиниці для свого функціонування, а явища вищого порядку. Така схема має назву «проміжна інстанція» і є доробком для створення перекладу.

1.2. Важливість культурних чинників у художньому перекладі

Для розуміння важливості культурних чинників у процесі перекладу, необхідно дати визначення цьому поняттю. Соціальний психолог Герт Хофстеде визначає культуру як колективне програмуванням розуму, яке відрізняє членів однієї групи чи категорії людей від іншої [40, с. 6]. Аналізуючи поняття культури відносно перекладу, американський дослідник Юджин Найда вважає, що культурні відмінності є набагато складнішою і серйознішою перекладацькою проблемою, ніж відмінності в мовних системах. З такої точки зору мова є лише поверхневим шаром культури, у той час як існують вагоміші культурні складові [42, с. 131].

У творах художньої літератури можуть використовуватися фігури мови, які містять як денотативну, так і конотативну інформацію. Метою їхнього використання є підсилення експресивної функції твору. Переклад таких елементів вважається вдалим, якщо обидва види інформації було передано.

Конотативна інформація здатна передати почуття (емотивна функція), спонукати адресата до дії (волюнтативна функція), привернути увагу адресата (апелятивна функція), вплинути на естетичне почуття адресата (естетична функція). У художньому тексті конотативна та денотативна інформація можуть виражатися денотативно-емотивною та конотативно-емотивною лексикою. Різниця між просто денотативною лексикою та денотативно-емотивною лексикою полягає у тому, що при використанні денотативно-емотивного лексичного елементу передається емоційне ставлення мовця. Такі лексичні елементи є оціночними, стилістично маркованими [28, с. 176-177].

Існує також поняття фонової інформації, яке використовується для позначання соціокультурних особливостей, характерних лише для певного народу, нації або національності, які є відображеними у мові цієї спільноти. Фонова інформація може бути представлена специфічними фактами історії або державного устрою цієї спільноти, особливостями її географічного середовища, здобутками матеріальної культури, етнографічними поняттями тощо. Можна сказати, що з точки зору теорії перекладу фонова інформація виражається поняттями, які зазвичай називають реаліями [30].

Крім звичайних реалій, існують так звані асоціативні реалії, які також місять фонову інформацію. Реалії цього типу також пов’язані з національними історико-культурними явищами, проте не є відображеними в спеціальних словах, не виражені безеквівалентною лексикою – натомість їхнє значення передано за допомогою звичайної загальновживаної лексики. Їхній зміст може виражатися компонентами значень або відтінками слів, виявляючи інформаційні відмінності між концептуально близькими словами в мовах, які зіставляються [30].

При роботі над відтворенням елементів культури засобами іншої мови вирізняють три групи культурного неузгодження:

1. Реальне неузгодження: культурна специфіка вихідного тексту невідома в цільовій культурі.

У випадку існування реального неузгодження між культурами при перекладі предмета або явища-чинника такого неузгодження можна залишити його оригінальне позначення, але надати пояснення до нього при перекладі;

2. Формальне неузгодження: культурна специфіка вихідного тексту присутня в цільовій культурі, однак в іншому мовному втіленні.

При формальному неузгодженні поняття вихідної культури замінюється на поняття з цільової культури, якщо у ній існує елемент з подібною функцією. Перекладачі відіграють подвійну роль при такій міжкультурній комунікації. По-перше, перекладач, як первинний отримувач, повинен інтерпретувати повідомлення в оригінальному дискурсі, а по-друге, як відправник повідомлення у вторинному культурному контексті, він має ревербалізувати його засобами цільової мови. У випадках формального неузгодження найчастіше мова йде про переклад власних імен.

3. Семантичне неузгодження: існує культурно специфічне додаткове значення слів, яке при перекладі може викликати інші, часом несприятливі, асоціації [32, с. 219].

При семантичному неузгодженні перед перекладачем постає необхідність перефразувати дослівний переклад елементів, які здатний викликати образливі асоціації внаслідок культурної конотації.

1.3. Поняття адекватності та еквівалентності художнього перекладу

У контексті культурологічного підходу до перекладу особливого значення набуває проблема перекладу культурно маркованих безеквівалентних одиниць, особливо реалій та таких національно-специфічних елементів культури, як

лакуни. Це питання безпосередньо пов'язано з поняттями адекватності та еквівалентності перекладу.

Поняття адекватність означає співвідношення вихідного та цільового тексту з урахуванням мети перекладу [3]. Тобто це такий переклад, в якому рівноцінно відтворені форма і зміст оригіналу засобами іншої мови. Високий рівень адекватності перекладу досягається в тому числі завдяки збереженню експресивних та стилістичних характеристик оригіналу, а також якщо неперекладні елементи тексту передано у спосіб, що відповідає оригінальним ідейним та художнім намірам автора.

Поняття еквівалентності перекладу є відносним, тому не має сталого визначення. Однак прийнято вважати, що переклад є еквівалентним, коли у ньому зберігаються рівність змістової, змістовної, стилістичної, жанрової та комунікативної інформації. Це поняття залежить від умов створення тексту та мети його перекладу, адже ступінь реалізації перелічених раніше параметрів будуть залежати від цих факторів [14, с. 69]. Інакше кажучи, еквівалентність означає, що вихідний і цільовий тексти максимально близькі за смислом за певних умов, і що лексичні та синтаксичні структури вихідного і цільового текстів збігаються.

Однак необхідно зазначити, що науковці переважно схиляються до думки, що тексти різних стилів, функцій і комунікативних орієнтацій повинні мати різні стандарти адекватності та еквівалентності перекладу [8, с. 115; 20, с. 280]. Тому для художніх текстів існують окремі вимоги до цих понять та критерії їх оцінювання. Наприклад, М.С. Зарицький пропонує виділити такі:

1) ясність або прозорість: відтворення у перекладі лексичних засобів виразності аналогами і еквівалентами мови перекладу;

2) точність перекладу усталених словосполучень;

3) рівень близькості смислу перекладу відносно оригіналу;

4) рівень наявності/відсутності помилок, які погіршують семантичний зміст оригіналу;

5) рівень наявності/відсутності помилок, які погіршують стилістичний зміст оригіналу;

6) рівень наявності/відсутності орфографічних та граматичних помилок;

7) рівень наявності/відсутності синтаксичних помилок, відповідність синтаксису перекладеного тексту оригіналу;

8) відтворення значення тексту без доповнень або упущень;

9) відтворення прагматичного аспекту тексту [5, с. 56].

Особливу складність у досягненні еквівалентного та адекватного перекладу становлять безеквівалентні одиниці, для позначення яких використовують різні терміни: безеквівалентна лексика, екзотизми, лакуни, варваризми, етнолексеми, алієнізми.

1.4. Вимоги до художнього перекладу

Особливість перекладу художніх текстів полягає в тому, що таким текстам притаманна художньо-естетична мета, яка зазвичай досягається за рахунок художніх засобів виразності. Основні складнощі при перекладі художніх текстів викликані саме великою кількістю таких засобів – тропів і фігур мови – в оригіналі твору. До характеристик художнього тексту, які можуть викликати труднощі при перекладі, відносяться:

- функціональність у рамках змальованого в тексті світу;
- системна складність (текст розглядається як складна система елементів мови і як оригінальна кодова система);
- цілісність тексту;
- взаємозалежність всіх елементів тексту;
- наявність прихованих смислів;
- вплив міжтекстових зв'язків на зміст (інтертекстуальність) [29, с. 157-158].

Таким чином, особливості художніх творів - багатство засобів виразності, спрямованість на реалізацію естетичних, образних та емоційних функцій, жива

присутність індивідуального стилю автора - роблять їх одним із найскладніших видів текстового матеріалу для перекладу. Перекладачу, для того аби повно відтворити художній текст, слід враховувати наступні критерії:

- адекватність перекладу;
- відтворювання авторського стилю письменника;
- культурологічні та часові чинники створення тексту;
- збереження при перекладі тропів і фігур мови;
- специфіка напряму літератури, до якого належить твір.

В цьому зв'язку В. Криса наголошує на тому, що головна проблема художнього перекладу криється у відсутності буквальності або дослівності [15, с. 45]. Переклад художнього тексту має бути пластичним та вільним, тому перекладач може користуватися художніми засобами (наприклад, перифразами або омонімами) для збереження естетичної функції твору. Прекладачу часто зустрічаються особливості художнього тексту, властиві певній мові: на сприйняття перекладеного твору вплине те, наскільки вдало він зможе передати оригінальні сталі вирази, прислів'я, приказки, афоризми, при дослівному перекладі яких смислове навантаження тексту руйнується. Також у текстах художньої направленості часто використовується гра слів, яка несе в собі гумористичний характер, або іронію, сарказм. Дослівний переклад гумористичних елементів майже ніколи не буде вдалим.

Цікавим з цього приводу є зауваження В. Лободи, яка зазначає, що при перекладі художнього твору перекладач стикається з проблемою розбіжності у стилістичній виразності та смисловому навантаженні слів у різних мовах. Серед особливостей художнього перекладу Лобода відзначає повну відсутність дослівності, роботу над передачею стійких виразів та гумору, відтворення авторського стилю, особливостей культури та епохи написання твору [17].

1.5. Особливості перекладу соціально-пригодницького роману у контексті перекладу сучасних творів

Перекладацькі принципи власне соціально-пригодницького роману та сучасних творів загалом у контексті художнього перекладу відрізняються від перекладу текстів інших стилів [41].

Передусім специфіка художнього перекладу (соціально-пригодницького роману) визначається не лише передачею оригінального тексту за всіма лінгвістичними принципами мови, якою перекладається художній твір, а й необхідністю зберегти емоції, почуття, характер героя, стилістичний аспект його мовлення таким чином, щоб не втратити авторської моделі особистості героя.

Відтак, важливо максимально наближено до оригіналу відтворити художні засоби й стилістичні фігури відповідно до стилістичних принципів художнього стилю, зберегти лексико-семантичні особливості, авторську ідею. На основі цього в перекладача можуть виникати труднощі, адже, по-перше, будь-який переклад не може бути абсолютно точним, а, по-друге, у мові перекладу можуть бути відсутні фольклорні, жаргонні, сленгові, фразеологічні, архаїчні, стилістично й емоційно забарвлені конструкції, художні образи соціально-пригодницького роману, побудовані на основі мовної гри чи авторських метафор, характерних для ідіостилю конкретного письменника.

Однак, на думку В. Коптілова, художній твір, зокрема соціально-пригодницький роман, потрібно перекладати «не від звуку до звуку, не від слова до слова, не від фрази до фрази, а від ланки ідейно-образної структури оригіналу до відповідної ланки перекладу» [12, с. 111]. Важливо також не втратити в процесі перекладу соціально-пригодницького роману національно-культурної специфіки оригіналу, відтвореної автором історичної епохи, світоглядні та естетичні погляди автора [24, с. 311].

Отож, у процесі перекладу соціально-пригодницького роману, може змінюватися сенс тексту, лінгвостилістичні засоби можуть не перекладатися дослівно й передавати лише відтінки смислового навантаження. На думку

М. Іваницької, «усі рівні мовної особистості перекладача проявляються в тексті його перекладу як маркери індивідуального стилю та суттєво впливають на адекватність відтворення оригіналу» [6, с. 159]. Якщо в оригіналі твору в моделі мовної особистості відтворюються риси мовної картини світу автора, то в перекладі на цю модель накладаються риси мовної особистості перекладача [24, с. 11–12].

Дотримання перекладацьких принципів і стратегій може спричинити змінювання сенсу, закладеного в мовну особистість героя соціально-пригодницького роману, через лінгвостилістичні засоби. Наприклад, словосполучення португальською мовою в оригіналі може перекладатися за допомогою синтаксичних конструкцій, характерних для української мови. Перекладач може використовувати додаткові художні засоби й стилістичні фігури для відтворення оригінального тексту відповідно до перекладацьких вимог [20, с. 273].

Окрім того, на особливості перекладу творів впливають граматичні, фонетичні й синтаксичні відмінності між португальською та українською мовами. Перекладач підбирає найбільш відповідні мові перекладу граматичні засоби, синтаксична структура речень передається відповідно до мови перекладу [37, с. 192–194].

Зважаючи на відмінності української та португальської мов на всіх рівнях мови, синтаксичні засоби при перекладі змінюються. При перекладі лексичних засобів перекладач добирає найбільш близький до оригіналу відповідник до слова, використовує конструкції описового характеру, а за умови відсутності еквівалента в мові перекладу використовується інша лексема, що спричинює зміну смислового навантаження мовних засобів.

1.6. Поняття перекладацької трансформації та її застосування

Одним із методів, що використовується в художньому перекладі соціально-пригодницького роману є перекладацька трансформація, яка може

функціонувати на різних рівнях мови [35, с. 247–248]. З огляду на це, на лексичному рівні перекладач послуговується фразами описового характеру, калькуванням, транскрибуванням, антонімічним перекладом чи компенсацією. Граматичні засоби передаються переміщенням, замінами, додаванням слів, художніх засобів чи стилістичних фігур, змінюванням порядку слів у реченні, пропусками окремих слів, які ускладнюють переклад.

Перекладацькі трансформації створюються на основі відповідностей, дібраних перекладачем для відтворення мовних одиниць оригіналу. За переконанням І. Сіняговської, перекладацькі транформації варто трактувати як «дії перекладача з реалізації його рішення щодо подолання контекстуальної невідповідності, які виявлено в тексті оригіналу по відношенню до тексту перекладу» [23, с. 66]. Окрім того, виокремлюються відповідності двох видів: регулярні відповідності, які досягаються за допомогою традиційного методу перекладу, і нерегулярні відповідності, які вимагають від перекладача більш творчого підходу до перекладу. Саме під нерегулярними відповідностями варто розуміти перекладацькі трансформації, які використовуються в художньому перекладі.

У художньому перекладі соціально-пригодницького роману варто також враховувати контекст, ситуацію, підтекст, в яких функціонує певна мовна одиниця, і, які перекладачу необхідно передати [18, с. 88]. Контекстом пояснюється відсутність відповідності мовної одиниці в мові перекладу, тому в такому випадку використовуються перекладацькі трансформації з метою наближення перекладу мовних одиниць із дотриманням контекстуального, ситуативного чи підтекстового значення. З огляду на це, використовуються перекладацькі трансформації модуляції, логічної синонімії, генералізації і конкретизації. Розглянемо їхні особливості відповідно до перекладацьких теоретичних парадигм.

Так, модуляція визначається як смисловий розвиток, за якого значення одиниці мови перекладу добирається через логічний наслідок значення одиниці мови оригіналу, тобто перекладене слово виходить зі значення оригінального

слова за принципом логіки. В основу логічної синонімії покладено схожий логічний принцип, створений за допомогою синонімічного зв'язку між мовними одиницями оригіналу й перекладу [43, с. 101].

Під генералізацією варто розуміти прийом перекладацьких трансформацій, за якого одиниця мови оригіналу з вузьким/конкретним значенням замінюється в перекладі такою, що має широке/загальне значення. Прикладами використання генералізації можуть бути назви, які знайомі тільки носіям мови оригіналу [29, с. 9].

Конкретизація пояснюється через заміну мовної одиниці оригіналу з широким/загальним значенням мовною одиницею з вузьким/конкретним значенням у перекладі.

На думку В. Карабан і Дж. Мейса, відмінності мовних одиниць на різних рівнях в оригіналі й перекладі пояснюються особливостями мовної системи, мовних норм, мовнокомунікативної інформації та узусу [7, с. 3–4]. На основі цього підходу система перекладацьких трансформацій представлена мовно-системними, мовно-нормативними, мовно-комунікативними та узуснозумовленими трансформаційними моделями, спричиненими відмінностями систем мов, мовних норм, інформації, узусів мов оригіналу й перекладу.

Варто зазначити, що на стилістичному рівні також використовуються перекладацькі трансформації, серед яких дослідниця Т. Ласінська виокремлює види, представлені логізацією, експресивацією, модернізацією та архаїзацією [16, с. 33–34]. Відтак, під логізацією варто розуміти такий перекладацький засіб, за якого емоційно-експресивна й етнічно маркована лексика оригінального тексту замінюється в перекладі стилістично нейтральною лексикою. Протилежною є функція перекладацького засобу експресивації, який супроводжується заміною стилістично нейтральної лексики емоційно забарвленою. За допомогою модернізації перекладач замінює застарілі, архаїчні слова сучасними відповідниками. За архаїзації навпаки сучасні слова замінюються застарілими, архаїчними конструкціями.

Класифікація перекладацьких трансформацій Л.Науменко представлена лексико-семантичними, граматичними та стилістичними трансформаціями [19, с. 15]. Так, група лексико-семантичних трансформацій репрезентується підбором варіантного відповідника; контекстуальною заміною; калькуванням; описовим перекладом; транскодуванням; антонімічним перекладом; компресією; декомпресією; пермутацією; транспозицією; конкретизацією значення; генералізацією значення. Розглянемо особливості деяких лексико-семантичних трансформацій. Наприклад, антонімічний переклад реалізується через підбір відповідника-антоніма до одиниці мови оригіналу. У контексті цього виду перекладацьких трансформацій виокремлюються:

- негативація – «спосіб перекладу лексичної одиниці без формально невираженої семи заперечення в мові оригіналу словом/ словосполученням з одним з таких заперечень в мові перекладу»;

- позитивація – «лексична одиниця з формально вираженою семою заперечення в мові оригіналу перекладається словом/ словосполученням без формально вираженої семи заперечення в мові перекладу»;

- анулювання двох негативних компонентів [19, с. 15].

Наступна перекладацька трансформація – компресія, під якою варто розуміти «зменшення кількості мовних знаків у вислові друготвору або вилучення надмірної експліцитної інформації у формі зайвого слова / словосполучення в мові оригіналу» [Там само, с. 16]. Протилежною до компресії є лексико-семантична трансформація декомпресії, що трактується як «збільшення кількості мовних знаків у вислові друготвору або спосіб перекладу слова в мові оригіналу як мінімум двома лексемами в мові перекладу, що викликано необхідністю експлікувати імпліцитну інформацію першоджерела, прояснивши її на лексичному рівні для малознайомого з нею читача» [Там само, с. 18].

Так, відмінність компресії і декомпресії полягає кількості мовних знаків, яка в першому випадку зменшується, а в другому – збільшується. На використання того чи іншого виду трансформацій безпосередньо впливає

значення слова: якщо слово загальновживане й зрозуміле для читача, то можна використати компресію, якщо ж значення слова буде незрозумілим для читача, то використовується декомпресія.

Для перекладу власних назв використовується лексико-семантична перекладацька трансформація транскодування, що характеризується «відтворенням звукової / графічної форми слова мови оригіналу засобами мови перекладу». Відповідно до форми слова транскодування може бути двох видів: транслітерація і транскрибування. Окрім того, у цьому контексті використовується також адаптоване транскодування – «адаптація форми слова до фонетичних або граматичних норм мови перекладу» [Там само, с. 19].

Варто зробити акцент на тому, що перекладач дуже часто використовує не одну перекладацьку трансформацію в процесі перекладу, а декілька різних, комбінуючи їх, із метою досягнення адекватного перекладу художнього твору.

Відмінність синтаксису української та іспанської мов спричинює зміну порядку слів у реченні в процесі перекладу. Відтак, використовується перекладацька трансформація пермутації, тобто «заміни місць лексем у словосполученні або елементів у фраземі» [Там само, с. 20].

Відмінності також спостерігаються на рівні морфології української та іспанської мов, чим пояснюється неможливість перекласти слово певної частини мови в оригіналі словом тієї самої частини мови в перекладі. У такому випадку перекладач використовує транспозицію – перекладацька трансформація, за якої одна частина мови замінюється іншою.

Рідше в художньому перекладі використовується перекладацька трансформація калькування, під якою розуміють «передачу денотативного значення лексичної одиниці без збереження звукової або орфографічної норми, але з відтворенням структурної її моделі» [Там само, с. 20].

Як бачимо, проаналізовані перекладацькі трансформації вибудовуються передусім на лексико-семантичному рівні, тобто переклад одиниці мови оригіналу мовою перекладу відбувається через добір відповідностей за лексичним значенням. Із метою збереження сенсу тексту, вираженого через

семантику слів, перекладач застосовує комплекс перекладацьких трансформацій, щоб зробити переклад максимально наближеним до оригіналу. У процесі художнього перекладу соціально-пригодницького роману фахівець бере до уваги контекст, ситуацію, підтекст, національно-культурні особливості, історичну епоху, що вимагає вміння працювати з тлумачними, синонімічними, антонімічними, етимологічними словниками для визначення словникового значення слів, їх етимології, найбільш поширених синонімів чи антонімів, а також високого рівня обізнаності з культурою країни, мовою якої перекладається художній твір, та історичним періодом, у якому відбуваються події.

Отже, основні вимоги, яких має дотримуватися перекладач соціально-пригодницького роману та решти художніх текстів, представлені адекватністю перекладу, збереженням художніх засобів і стилістичних фігур, відтворенням національно-культурних особливостей, історичної епохи та специфіки ідіостилю автора оригіналу загалом, і його світогляду й естетичних поглядів зокрема.

Висновки до розділу І

Переклад художніх творів є складною та творчою діяльністю, яка вимагає від перекладача не лише знання мови, але й розуміння культурних та історичних контекстів. Особливості художнього тексту, такі як багатство засобів виразності, спрямованість на реалізацію естетичних, образних та емоційних функцій, жива присутність індивідуального стилю автора роблять їх одним із найскладніших видів текстового матеріалу для перекладу.

Основна проблема художнього перекладу полягає у викликах, пов'язаних з великою кількістю художньо-естетичних засобів у оригінальному тексту. Також до складнощів при перекладі художнього тексту можна відносити функціональність у рамках змальованого світу, системну складність, цілісність тексту та взаємозалежність всіх його елементів.

Художній переклад може бути виконаний різними методами, такими як дослівний, вільний або комбінований. Кожен з цих методів має свої переваги та недоліки, і вибір методу залежить від конкретного тексту та його особливостей.

У процесі перекладу художнього твору перекладач повинен враховувати культурологічні та часові чинники створення тексту, зберегти при перекладі тропи і фігури мови. Також важливо враховувати культурні та історичні особливості країн, мовами яких здійснюється переклад, щоб передати атмосферу та контекст твору.

У художньому перекладі часто використовуються різноманітні перекладацькі трансформації, такі як компресія, декомпресія, пермутація, транспозиція та калькування. Ці трансформації допомагають перекладачеві передати зміст твору, зберігаючи при цьому його стиль та особливості. Використання цих трансформацій може бути обмеженим, якщо перекладач не має достатньої культурної та лінгвістичної компетенції.

Перекладач повинен мати глибоке розуміння культурних особливостей країн, мовами яких здійснюється переклад, а також досконально володів мовами, аби точно передати зміст твору.

Важливо враховувати аудиторію, для якої здійснюється переклад, й зберегти авторський стиль та ідеї, щоб передати повну суть твору. Загалом, художній переклад є комплексною професійною діяльністю, яка вимагає високого розумового потенціалу та культурної компетенції.

РОЗДІЛ ІІ. ЖАНРОВІ ТА ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПРИГОДНИЦЬКОГО РОМАНУ

Соціально-пригодницький роман є одним з жанрів літератури, який поєднує в собі елементи соціальної критики та захопливої пригоди. Його специфіка полягає в тому, що твір не лише розповідає захоплюючу історію, але й досліджує складні соціальні проблеми та виклики, з якими зіштовхуються герої.

Однією з головних рис соціально-пригодницького роману є його зосередженість на соціальних аспектах суспільства. Автори цього жанру використовують його як засіб для висміювання недоліків, нерівностей та несправедливості суспільства. Вони створюють персонажів, які вирушають у небезпечні пригоди, щоб розкрити й змінити ті негативні аспекти, які перешкоджають своєму шляху.

Соціально-пригодницький роман часто відображає широкий спектр проблем і тем, які характеризують суспільство. Це можуть бути відчуття самотності, аліенованості, боротьби з корупцією, класовими протистояннями, расовими конфліктами або екологічними проблемами. Герої роману часто знаходяться перед складними моральними виборами та випробуваннями, що додає напруги до сюжету та сприяє розвитку персонажів. Однак, не слід забувати, що соціально-пригодницький роман також має елементи захопливої пригоди. Це можуть бути ризиковані подорожі, загадки та таємниці.

Ознаки соціально-пригодницького роману можна узагальнити у таких тезах:

1. Напружений сюжет: соціально-пригодницький роман пропонує захопливий сюжет, наповнений пригодами, ризиком та небезпекою. Герої стикаються з випробуваннями та змушені вирішувати складні проблеми.

2. Широкий спектр персонажів: у такому романі зустрічається різноманітність персонажів з різними соціальними статусами, професіями та характерами.

3. Екзотичні локації: соціально-пригодницькі романи часто розгортаються в екзотичних та незвичайних місцях, які створюють особливу атмосферу. Герої подорожують по світу, відвідують джунглі, гори, безлюдні острови або віддалені країни.

4. Небезпека та пригоди: Герої соціально-пригодницького роману зустрічають небезпеку, ризикують життям, виходять із складних ситуацій та протистоять ворогам або загадковим силам. Вони зазнають випробувань, що додає напруженості та драйву сюжету.

5. Підкреслення соціальних проблем: соціально-пригодницький роман може містити в собі підтекст, який висвітлює соціальні проблеми, нерівності та суперечності суспільства. Він може ставити питання про справедливість, корупцію, владу або соціальну нерівність.

Задля розуміння лексичних особливостей соціально-пригодницького роману необхідно звернути увагу на його стиль та використання мовних засобів, які надають йому своєрідності та автентичності. Відповідно до специфіки жанру, лексичний арсенал такого роману може бути багатогранним та насиченим, оскільки він має відображати різноманітні аспекти суспільства та пригодницьких подій.

Одна з основних особливостей лексики соціально-пригодницького роману — це використання спеціальних термінів, пов'язаних з певними професіями або середовищами. Наприклад, у романі «Сельва» частина подій розгортається в морському середовищі, відповідно там зустрічається чимало лексики пов’язаної з морським ремеслом.

Крім того, лексика соціально-пригодницького роману може бути багатошаровою та варіативною. Залежно від характеру сюжету та місця подій, вона може включати у себе різні соціальні прошарки та професійні групи. У романі «Сельва» значною мірою відрізняється мова різних соціальних класів, а також мова людей різних континентів.

2.1 Характеристика мови пригодницького роману та способи її відтворення у перекладі

Пригодницький роман є одним з жанрів літератури, який відзначається наявністю захоплюючих подій, небезпеки, пригод та екзотичних місць. В цьому жанрі головний герой або героїня зазвичай зустрічають великі випробування, долають перешкоди та вирушають у небезпечні подорожі.

Пригодницькі романи відзначаються своєрідним поєднанням динамічного сюжету, захоплюючих подій та пригод, які відбуваються на великому масштабі. Жанр включає широкий спектр тематик, від дослідження невідомих земель та пошуку загублених скарбів до боротьби зі злочинцями та виживання у ворожому середовищі. Пригодницький роман може включати різноманітні сюжетні лінії, такі як пошук загубленого скарбу, рятування з полону, подорожі до диких і невідомих місць, боротьба зі злочинцями або небезпечними супротивниками.

Пригодницькі романи можуть бути написані в різних стилях і тематиках, включаючи фантастику, фентезі, історичну літературу, детективи і багато іншого. Вони можуть бути написані для різних вікових груп, від дітей до дорослих. Відомі пригодницькі романи такі як "Три мушкетери" А. Дюма, "Острів скарбів" Р. Л. Стівенсона та "Гаррі Поттер" Дж. Роулінг — усі вони націлені на різні вікові групи та мають різні тематичні складові.

Головні персонажі пригодницького роману — особистості з сильним характером, сміливі та відважні, аби долати перешкоди приготовані сюжетом. Часто роман розповідає про зростання персонажів, їх самовдосконалення та розвиток під час пригодницьких подій.

Виходячи з цього, можна говорити про те, що мова пригодницького роману — це інструмент для створення атмосфери напруги чи навпаки — динаміки та експресії.

Розглянемо це питання більш детально, зокрема, конотативно забарвлену лексику.

Конотація (від лат. connotare) — співозначати, надавати додаткового значення, мати на увазі; значення, додаткове до основного, денотативного значення знаку, що містить інформацію про експресивну силу та оцінну вартість даного знаку, а також емоції та волевиявлення, що супроводжують його використання. [45]

Згідно з визначенням можемо припустити, що конотація має певні елементи прагматики, так як поняття здатне відображати певні культурні уявлення, практику використання відповідного слова, традиції певної групи суспільства та інші позамовні фактори.

Наприклад, в оригіналі твору Феррейри де Кастро португальською мовою неодноразово використовується слово «negrusco» у відношенні до працюючих на плантаціях. Згідно з одномовним словником «Dicio» [48], це поняття означає «negro; anegrado», українською мовою — чорний та почорнілий відповідно. Наприклад *«Os olhos da malta negrusca […]»* [1, с. 49], відповідно українською за версією А. Перепаді «*Очі чорношкірої ватаги […]*» [2, с. 16]. Слово «negrusco» містить у собі суфікс -usco, що згідно з ресурсом «Infopedia» [49] є іменним суфіксом грецького походження, який зустрічається переважно в прикметниках, що виражають ідею подібності, але з принизливим значенням. Отож автор вживанням цього слова знеособлює, уподібнює та відображає зневажливе ставлення до майбутніх найманців на роботу на плантаціях. Згідно з цим, видно, що переклад не відображає у повній мірі конотативну семантику поняття.

Як протилежний приклад можна навести речення де вже перекладач А. Перепадя додає конотативно забарвлену лексику, а саме *«Alberto era inteligente e, se não se deixasse engazupar, talvez aquilo até he fosse um bem»* [1, с.37],

«Альберто хлопець тямовитий, якщо не буде тюхтієм, то праця на плантації ще його й загартує»[2, с.6].

Згідно зі словником «Priberam» [47], поняття «engazupar» має значення «enganar», тобто «обманути» українською. Отож, фраза “se não se deixasse

engazupar ” дослівно має значення «якщо не дозволить себе надурити». Анатоль Перепадя в своєму перекладі надає цьому словосполученню інше значення, відтворюючи фразу наведену вище як «якщо [Алберто] не буде тюхтієм». Тлумачення поняття «тюхтій» згідно СУМ [45] — таке «Про вайлувату, неповоротку людину.» Синонімами до цього слова за Практичним словником синонімів української мови С. Караванського [46] є *незграба, неотеса, телепень* та інші. Отже на цьому прикладі можна побачити як перекладач використав конотативно забарвлену лексичну одиницю для розширення змісту та для кращої передачі контексту, а саме відтворення розмовного стилю та висвітлення зневажливого ставлення мовця до головного героя.

2.2 Переклад власних назв та топонімів

Власне ім'я визначається як слово, словосполучення або речення, яке служить для виділення іменованого ним об'єкту з ряду подібних, індивідуалізуючи та ідентифікуючи цей об'єкт, і виконує функцію індивідуалізуючої номінації – це особливе, індивідуальне позначення предмета незалежно від ситуації і без обов'язкових уточнюючих визначень [1, с.15]. Точний переклад власних назв є надзвичайно важливим, оскільки він має значний вплив на розуміння, сприйняття та взаємодію між різними культурами, мовами та групами людей. Одна з головних причин, чому точний переклад власних назв є важливим, полягає в тому, що вони є ключовим елементом ідентифікації та репутації певного об'єкта чи особи. Неправильний або спотворений переклад може призвести до непорозумінь, помилкового сприйняття та негативного впливу на перцепцію власної назви. Крім того, точний переклад власних назв є важливим для збереження історичного та культурного контексту. Багато власних назв мають своє походження або історичне значення, пов'язане з конкретною країною, регіоном або культурою. Некоректний переклад може порушити цей контекст і призвести до втрати цінності або оригінального смислу власної назви.

Власні імена бувають різних типів: антропоніми – імена людей; топоніми – географічні назви; гідроніми – назви водоймищ (річки, озера, ставка, моря, болота); ергоніми – назви об'єднань людей (товариства, організації тощо). [10, с.162]

Згідно з класифікацією професора В. Карабана власні назви слід перекладати за допомогою таких способів:

1. Добирання словникового відповідника.
2. Вибір варіантного відповідника (для багатозначних слів).
3. Транскодування.
4. Калькування (дослівний переклад).
5. Контекстуальна заміна.
6. Смисловий (змістовий) розвиток.
7. Антонімічний переклад.
8. Описовий переклад. [9, с.17-26]

У романі «Сельва» є чимало топонімів, що дозволяє предметно дослідити підхід А. Перепаді до роботи з різними власними назвами. На основі опрацьованого оригіналу та його перекладу можна зазначити, що А. Перепадя переважно послуговується способом транскодування, а саме транскрибуванням та транслітеруванням. Транскодування — це спосіб перекладу, коли звукова та графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу. За В. Карабаном транскодування ділиться на чотири типи, а саме:

- транскрибування — передача вимови слова;
- транслітерування — відтворення слова відповідними літерами;
- змішане транскодування — це суміш двох вищезгаданих підтипів;
- адаптивне транскодування — пристосування форми слова до граматичної та фонетичної будови слова мови перекладу. [9, с.17-26]

Наприклад, у романі «Сельва» згадуються найбільші річки Португалії, а саме: *«Os grandes rios de Portugal, o Tejo e o Douro, comparados com aquele, faziam sorrir Alberto.»* у оригіналі [1, с.83], та у перекладі А. Перепаді *«Найбільші річки Португалії, Тежо й Доуро, можна було порівняти з цією*

велеткою хіба що в жарт.» [2, с.51]. У перекладі цих гідронімів, зокрема при перекладі назви річки Тежу, перекладач зробив помилку обравши метод транслітерації, коли коректно було би використати підхід транскрибуваннння, і тоді б у перекладі прозвучала правильне звучання цієї річки не Тежо, а Тежу. Із назвою річки Дору вийшло навпаки, А. Перепадя вдався до транслітерування, коли правильно було би транскрибувати, тоді б у перекладі прозвучала правильне звучання цієї річки: не Доуро, а Дору, що відповідає нормам української мови. У цьому випадку автор припустився помилки через брак інформації та відсутності (на момент перекладу) чітко обрамлених правил перекладу власних назв.

Топоніми - це назви географічних об'єктів, які можуть включати міста, села, річки, гори, озера, острови, пустелі, ліси та інші географічні місця. Вони є частиною культурної та історичної спадщини кожного регіону і відображають його ідентичність. Разом з тим топоніми – це не просто різновид власних імен. Своєрідні якості унеможливлюють їх вивчення тільки в межах мовознавства, навіть у найширшому його розумінні, тобто як дисципліни, що включає в себе соціолінгвістику, психолінгвістику і етнолінгвістику.[21, с.18]

Переклад топонімів може бути складним з кількох причин:

— Культурні відтінки: Топоніми часто мають глибокі культурні асоціації та значення, які важко передати засобами іншої мови. Наприклад, назва гори або річки може мати міфологічне або історичне походження, яке не легко відтворити в іншій мові.

— Фонетичні особливості: Звучання та фонетика топонімів можуть відрізнятися між різними мовами. Іноді переклад зберігає фонетичну схожість, а іноді потребує зміни, щоб адаптувати його до нової мови.

— Семантичні нюанси: Топоніми можуть мати значення, пов'язані з місцевою історією, географією або культурою, які не мають прямого еквівалента в іншій мові. Перекладач повинен знайти спосіб передати ці семантичні нюанси, щоб зберегти значення топоніму.

— Транслітерація: У деяких випадках, коли перекладачі стикаються з топонімами, що використовують іншу систему письма або алфавіт, виникає питання про транслітерацію. Вибір правильної транслітерації може бути важливим для збереження звучання та правильного написання топоніму.

— Історичні зміни: Історичні зміни меж, політичний контекст або перейменування географічних об'єктів можуть впливати на переклад топонімів. Перекладач повинен врахувати ці історичні зміни і вибрати найвідповідніший варіант перекладу.

Часто найменування предметів, явищ тощо навколишнього світу людини стають одиницями, які вже вийшли з ужитку у живому мовленні, але вивчення їх форм і звучання дає можливість зрозуміти деякі загальні закономірності розвитку мови. У топонімах (особливо гідронімах) стало зберігаються архаїзми й діалектизми, вони часто походять від мов-субстратів народів, які жили на конкретній території в минулому, і цей факт дозволяє використовувати їх для визначення меж розселення етнічних спільнот. [21, с.18]

Враховуючи всі ці складнощі, перекладач повинен бути досконалим знавцем обох мов та глибоко розуміти культурний контекст топонімів, щоб забезпечити точність і належний переклад.

Оскільки у романі «Сельва» чимало географічних назв, як вже вказувалося раніше, тому перекладачу легко припуститись помилки. Зокрема таке стається при перекладі гідронімів. А. Перепадя обирав, як нам видається, невідповідні підходи до перекладу. Наприклад:

«Cada pequeno «igarapé» que desagrava no Madeira, cujo nome ninguém lhe sabia dizer, tinha mais largueza do que o Vouga, o Cávado, o Ave ou o Guadiana […]» у оригіналі [1, с.83] та *«Будь-яка крихітна притока Мадейри, майже безіменна, мала більшу протяжність, ніж Воуга, Кавадо, Аве чи Гвадіана […]»* [2, с.51].

В наведеному прикладі привертає увагу неправильне відтворення назви річки Vouga, за перекладачем Воуга. Автор вдався до транслітерування, в той час як коректний переклад назви цього топоніму здійснюється методом

транскрибування, тобто — Вога. Подібна ситуація відбувається з перекладом річки, що португальською називається Cávado. А. Перепадя вдається до транслітерування, замість транскрибування. Хоча коректним є переклад назви цієї річки Каваду, замість Кавадо.

2.3 Соціальна складова у романі «Сельва»

Соціальний блок у соціально-пригодницькому романі відіграє важливу роль у створенні живого та барвистого зображення суспільства, в якому розгортаються події. Цей аспект пронизує всю структуру та фабулу роману, впливаючи на персонажів, їх вчинки, взаємодію та долі.

У соціально-пригодницькому романі «Сельва» відбувається злиття пригодницького сюжету з реалістичним зображенням суспільного життя. Автор та перекладач намагаються відобразити складне міжособистісне спілкування, класові розбіжності, соціальні нерівності та проблеми, які виникають в суспільстві. У своєму романі Феррейра де Кастро для створення додаткового контрасту між бідними та багатими дуже детально та реалістично (що не притаманно жанру пригодницького роману) зображує умови в яких проживають багатії та жебраки:

«O convés superior, reservado aos passageiros de primeira classe, apenas ao centro se fechava por curta fila de camarotes; a popa abria-se dum lado a outro e jantar ali, na longa mesa onde branquejava a toalha e rebrilhavam cristais de copos e garrafas, ou adormecer embalado numa rede, sob a brisa tépida das notes amazonenses, devia ser regalo de truz, inesquecível por muito que se vivesse. […] O convés, ao contrário do de cima, era úmido, sujo e escorregadio. Dir-se-ia que visco fluido e repulsivo se exalava de toda a parte, estendendo-se sobre a pele, furando até os poros.» [1, c.49-50]

«Верхня палуба відводилась для пасажирів першого класу, лише в центрі її містився короткий ряд кают, а ближче до корми вона була відкрита від борту до борта. Там за довгими столами засланими білосніжними скатертинами й

заставленими іскристими кришталевими келихами й карафками, можна було повечеряти або передрімати в заколисливих гамаках під теплим бризом амазонських ночей. Хіба це не подарунок навіть для бувалих у бувальцях! […] Ця палуба, на противагу верхній, була мокра, брудна і слизька. Скрізь смерділо пташиним послідом, і запах цей проникав, здавалось, навіть у шкіру.» [2, с.17]

У реченні «*Dir-se-ia que visco fluido e repulsivo se exalava de toda a parte, estendendo-se sobre a pele, furando até os poros.» перекладач застосував чимало перекладацьких трансформацій. «Скрізь смерділо пташиним послідом, і запах цей проникав, здавалось, навіть у шкіру.»* — тут ми бачимо граматичні зміни, речення складнопідрядне змінилось на складносурядне. Також А. Перепадя застосував перекладацьке опущення, без значної втрати змісту, а саме: «*estendendo-se sobre a pele, furando até os poros.»* на «*проникав, здавалось, навіть у шкіру.»*

Персонажі соціально-пригодницького роману можуть належати до різних соціальних груп, таких як вельможі, дворяни, робітники, селяни або бідні верстви населення. Ця строката картина представлена широким вживанням соціальних реалій, вказівкою на звичаї та цінності, що впливають на дії головних та другорядних героїв та їх ставлення до навколишнього світу.

Часто в романі можна спостерігати протистояння між багатими та бідними, суперечності між соціальними класами, непорозуміння та конфлікти між персонажами різного статусу. Крім того, соціальна складова роману дозволяє автору розкрити важливі соціальні проблеми часу, в якому відбуваються події. Це можуть бути проблеми політичної нестабільності, економічних труднощів, класових конфліктів.

«É tudo uma malandragem! Ah, bom tempo em que havia relho e tronco! Então, esta canalha andava mesmo metida na ordem! Hoje, não se prende ninguém por dívidas e dizem que já não há escravos. E os outros? Os que perdem o que é seu? Vem um homem a fazer despesas, a pagar passagens e comedorias e até emprestar dinheiro para eles deixarem às mulheres, e depois tem-se este resultado! Lhe parece bem? Ora diga, senhor Macedo: lhe parece bem?» [1, с.36]

«Та все тільки слова! Ех, гарні були часи, коли знали нагай і колодку! Тоді цьому бидлу живо вкрутили б хвоста! Тепер уже не саджають за борги, та ще й кричать, що, мовляв, рабів вже немає. А що його діяти нам? Тим, хто зазнає збитків? Ти на них витрачаєшся, оплачуєш проїзд і харчування, навіть гроші їм позичаєш, аби залишили жінкам, а що воно виходить? І по вашому це справедливо?» [2, с.4] — саме так бідкається заможний сеньйор на тільки що звільнених рабів та надання їм соціальних прав.

В цьому прикладі бачимо низку перекладацьких трансформацій які застосував А. Перепадя, наприклад опущення у реченні «*Ora diga, senhor Macedo: lhe parece bem*?», в перекладі не фігурує перша частина речення, а дієслово *parecer* у сполученні з прислівником *bem* (у дослівному перекладі: *видаватися гарним)* відтворено прислівником *справедливо,* тобто здійснений смисловий розвиток. Також у першому реченні бачимо розширення змісту *«É tudo uma malandragem!»,* що українською перекладач відтворює як *«Та все тільки слова!»,* тобто здійснює генералізацію. А для відтворення *«E os outros?»,* що дослівно перекладається як *«А решта?»,* А. Перепадя передав, як *«А що його діяти нам?»,* тобто конкретизував ситуацію.

Так наприклад у романі «Сельва» зображується економічний занепад продовольчого ринку, що призвів до знецінення каучуку.

«Morta a ilusão pelo contato diário com a miséria, o último bando chegado caiu em desalento e tornou-se tão madraço como aqueles que ali sepultavam as ambições há muitos anos já. A borracha entrara em declive, descendo cada vez mais, e o verão, reabrindo as trilhas da selva, não trouxera aos seringueiros nenhum calor de estímulo. Custava-lhes até a quebrar, por tão fraca recompensa, a inércia a que os forçara, durante meses c meses, a longa invernia. Sem perspectiva de emancipação, modorravam no cárcere verde, pescando ou caçando quando o estômago o exigia e furtando-se, sempre que a vigilância se ausentava, à extração da borracha, ingrata e desvalorizada» [1, с.189]

«Повсякденне невилазне убозтво мешканців серингала розвіяло мрію прибульців: вони занепали духом і байдикували, як ті, хто вже багато літ тому

поховав тут свої надії і прагнення. Попит на каучук падав, ціни на нього все більше знижувались, і літо, відкривши знову свої стежки в сельві, нічим не обнадіювало збирачів. Мізерні заробітки заважали їм струсити з себе сонну змору, в якій місяці і місяці тримала їх зима. Не сподіваючись на визволення, вони дрімали в своїй зеленій в'язниці, ловлячи рибу й полюючи, коли вимагав шлунок, і ухиляючись щоразу, коли послаблювався нагляд, від збору каучуку — праці невдячної та погано оплачуваної» [2, с.160]

У реченні «*Sem perspectiva de emancipação, modorravam no cárcere verde, pescando ou caçando quando o estômago o exigia e furtando-se, sempre que a vigilância se ausentava, à extração da borracha, ingrata e desvalorizada»* іменник *«emancipação»* перекладається як *«емансипація або звільнення»,* у своєму перекладі А. Перепадя подає його як *«визволення»,* що порушує зміст речення. У цьому ж реченні наявний прикметник що описує працю найманців *«desvalorizada»,* перекладач відтворює його *«погано оплачуваної [праці]».* У цьому випадку лексична та граматична заміна не виправдані, оскільки у оригіналі прикметник дослівно відтворюється як *«знецінений»,* що відтворює контекст, а саме зниження попиту на каучук і відповідне здешевіння праці найманців. Таким чином переклад А. Перепаді не відтворює глибину змісту оригіналу.

Таким чином дуже жорстко постає конфлікт між минулим багатством та нинішньою бідністю, зображується максимальне бажання заможних фазендейро вичавити з рабської праці найманців до останнього.

Mas ninguém, ninguém, se dava por conformado dentro dos estreitos aros da nova verdade. A recordação do esplendor ainda tão próximo incitava os ambiciosos, tornando-os mais febris, mais dinâmicos, e esvaziava-os dos últimos escrúpulos. Deliravam na luta para recolher o caudal antes que ele se esvasse totalmente sob a catástrofe que se avizinhava. Era a confusão, era a loucura, um esbracejar de náufragos que não se afaziam à idéia de viver sem antiga opulência. [1, с.43]

«Однак ніхто не хотів примиритися х жорстокістю нової істини. Спомин про зовсім недавнє казкове багатство розпалював пристрасті, роблячи їх іще

гарячковішими, напруженішими, вільнішими від останніх гальм. Загострилась боротьба за джерело багатства, поки воно ще не остаточно вичерпалось, і грізна катастрофа наблизилась впритул. Це було сум'яття, навіженство, паніка корабельної аварії; ніхто не хотів звикнутися з думкою жити без колишньої розкоші та достатку. Не змінилось лише безпросвітне животіння збирачів каучуку […]» [2, с.11]— саме так автор описує боротьбу за ресурси та стан можновладців, де «зверху» іде жорстока боротьба, а «знизу» існування збирачів ніяк не змінюється.

В перекладі фіксується граматична трансформація: опущення заперечного займенника «*ninguém»,* що перекладається як «ніхто». А. Перепадя опустив це слово, через що сталась втрата семантичного змісту. Здійснена також рекатегоризаця: дієслово в особовій формі «*esvaziava-os» замінено* дієприкметниковим зворотом *«вільнішими від».*

Соціальна складова у соціально-пригодницькому романі проявляється через зображення соціальних класів, статусів та ієрархії, а також через опис соціальних проблем і нерівностей, що існують у суспільстві. Ця складова надає роману реалізму та дозволяє читачеві краще розуміти соціальний контекст, в якому розгортаються події.

У соціально-пригодницькому романі використовується специфічна лексика, що відображає соціальні реалії та характеристики персонажів. Це можуть бути слова, що використовуються для позначення соціальних статусів (наприклад, аристократ, дворянство, плебс), розкриття міжособистісних відносин (наприклад, пан і прислуга, господар і кріпак) або понять, пов'язаних із класовою структурою суспільства. Роман «Сельва» сповнений не лише акцентами на класовій нерівності, та словами-маркерами соціального статусу, а також порушує одну з найгостріших соціальних тем таку як рабство.

«Fora na terra maranhense que suportara a escravatura. Conhecera os dias de trabalho sem fim, o chicote do feitor, o tronco, o corpo a escorrer sangue. Depois, já com a carta de alforria, viera para ali, no tempo de Sisino Monteiro. O seringal devorara-lhe os últimos dias de mocidade e os anos de plenitude.» [1, с.208]

«Колись він теж був рабом на плантаціях Мараньяна. Він пам'ятав нагай наглядача, колодки, кривавицю від зорі до зорі й криваві басамани від побоїв. Після скасування рабства, в добу Сізіно Монтейро, він приїхав сюди. Каучукові дерева поглинули останні сили його молодості й роки зрілого віку.» [2, с.178] — тут автор викриває незручну правду про те, що навіть після скасування рабства ситуація не надто змінилась.

У першому реченні цього уривку чітко простежуються така трансформація, як перестановка. Інверсію застосовано для гармонізації речення. Також здійснені трансформації у словосполучення «*na terra maranhense»,* що перекладено як *«на плантаціях Мараньяна»*, тобто здійснена конкретизація та рекатегоризація. У другому реченні також фіксується трансформація опущення та рекатегоризації: *«Conhecera os dias de trabalho sem fim»*, що перекладається як «*він знав нескінченну працю*».

Способи вираження соціальної складової в романі можуть включати описи архітектури та місць, які відображають соціальний статус персонажів, описи їхнього зовнішнього вигляду та способу одягання, а також способи мовлення та спілкування, що характеризують соціальний клас або походження персонажів.

«Já lá se encontravam, ainda de chapéu na cabeça, entre malas e baús, muitos dos ditosos que iam fruir a volúpia daquela instalação: proprietários de serengais, funcionários do Estado e ricos bolivianos de volta à terra nativa. Em derredor, os gestos, os movimentos dos que se jam despedir – os últitimos sorrisos dos que pouco depois chorariam.» [1, с.50]

«І ось на верхній палубі вже бовваніли, в капелюхах і в оточенні валіз та баулів, багато щасливців, готових тішитись всією цією розкішшю: хазяї серингалів, урядовці й багаті болівійці, які вертались на батьківщину. А довкола — прощальні жести і напутні побажання проводжаючих, останні усмішки тих, хто заплаче, коли пароплав відійде від причалу.» [2, с.17]

А. Перепадя застосував у першому реченні лексичну заміну дієслова «*encontravam*» на *«бовваніли».* Також бачимо невелике розширення змісту у

останньому реченні: *«останні усмішки тих, хто заплаче, коли пароплав відійде від причалу»,* коли в оригіналі відсутнє уточнення місця дії *«від причалу».*

Крім того, соціальна складова може проявлятися через показ впливу соціальних норм та очікувань на поведінку персонажів, а також через конфлікти та суперечності, які виникають між різними соціальними групами. За допомогою діалогів, внутрішніх монологів та вчинків персонажів автор розкриває соціальні проблеми, напруження та нерівність.

2.4 Вплив біографії автора на роман «Сельва»

Письменник і журналіст Жозе Марія Феррейра де Кастро народився 24 травня 1898 року в бідній селянській родині на заході Португалії, в парафії Оссела. Отримавши початкову освіту, у віці дванадцяти років він емігрував до Бразилії у пошуках засобів для існування. У Бразилії кілька тижнів він працював у місті Белен штату Пара, але незабаром його відправили вглиб джунглів Амазонки, де він мав займатися видобутком каучуку. Там він пробув майже чотири роки, протягом яких добре вивчив умови праці та соціальні відносини на бразильських плантаціях. У цей час він також почав займатися журналістикою та писати оповідання, які надсилав до бразильських та португальських газет. У віці 14 років він написав свій перший роман «Criminoso por Ambiçâo», який згодом опублікував частинами і продавав, ходячи від дверей до дверей після повернення до міста Белен у 1916 році [37].

Вже будучи людиною великої слави в бразильській журналістиці, у 1919 році Феррейра де Кастро вирішив повернутися до Португалії. Однак, успіх, досягнутий автором у Пара, був повністю проігнорований на батьківщині. Він пережив періоди абсолютної бідності, коли відновлював свою роботу репортера і письменника. Проте, у 1922 та 1923 роках він опублікував перші твори («*Carne Faminta*», «*O Êxito Fácil*»), які принесли йому славу і у власній країні [36].

Також у 1922 році він заснував журнал «*A Hora*». Феррейра де Кастро став першим редактором щоденної газети «*O Século*», а потім щотижневої газети «*O Diabo*». Він був відомим опозиціонером політичного режиму Антоніу Салазара у часи диктатури. У 1926 році він став президентом «Асоціації журналістів Португалії», однак, у 1934 році вирішив залишити журналістику з причин панування цензури [39].

У 1928 році Кастро видав роман «*Emigrantes*», який ознаменував початок його зрілої літературної фази та перехід до неореалізму в португальській літературі. У цьому творі автор зосереджується на соціальних та гуманітарних проблемах знедоленої групи, до якої він сам належав. Новий цикл соціального реалізму у творчості письменника продовжився романом «*A Selva*» 1930-го року, який приніс йому велику міжнародну славу [38].

Дії цього роману розгортаються в регіоні Амазонки, що дозволяє замислитися над темою «*екологічної стійкості*». Написаний між 1910 і 1920 роками, він описує досвід, пережитий самим автором на каучукових плантаціях, розташованих у самому серці амазонських тропічних лісів - доречне місце для спостереження за місцевими практиками, що формують складну мережу культурних і соціальних зв'язків. Головний герой твору, Альберто, проживає унікальний досвід як людина, що приїхала з Європи до колишньої португальської колонії в пошуках успіху [44, с.1].

Спочатку Альберто відчуває загрозу з боку індіанців та диких тварин Амазонії, а робота з видобутку каучуку є для нього дуже болісною. Пізніше його вражає ставлення до робітників на каучуковій плантації, а також умови каторги та рабства, в яких вони живуть. Зрештою, він закохується в дружину боса, з якою у нього виникає заборонений любовний зв'язок. У фінальній частині оповіді змальовано невдалу спробу втечі, а потім і захоплення робітників-повстанців та їхнє покарання. Ці події справляють на головного героя неподільне враження.

У 2003 році португальський режисер Леонель Вієйра вирішив екранізувати роман. Так з'явився однойменний фільм, який вважається однією з найдорожчих постановок у португальському кіно [48].

Отже фундаментальним аспектом художньої прози Феррейри де Кастро є соціальний реалізм. Теми його романів, народжені власним багатим досвідом роботи у джунглях Амазонки, зосереджені на драмі персонажів, позбавлених людських цінностей. Вся творчість автора є справжнім дзеркалом реальності тогочасного життя скромних людей. Оповідь подається прямою мовою, вкритою реальними аргументами, які з інтенсивним драматизмом відтворюють особливості повсякденного життя.

Висновки до розділу ІІ

Переклад – це не просто механічна заміна одних слів на інші, а складний процес, що вимагає глибокого розуміння обох мов, культурних контекстів, а також специфіки самого тексту. Це особливо важливо при роботі з жанром соціально-пригодницький роману, де культурні та історичні референції можуть впливати на сприйняття читачем історії, персонажів та їхнього світу.

Роман «Сельва» відрізняється великою кількістю топонімів, які виконують важливу роль у створенні атмосфери реалізму. Топоніми надають роману місцевого колориту, відтворюють історичний та культурний контекст, а також характеризують соціальне середовище, в якому відбуваються події.

Переклад топонімів у соціально-пригодницькому романі «Сельва» є складною задачею, оскільки вимагає точного відтворення значення та атмосфери, пов'язаних з конкретними місцевостями. Перекладач повинен бути знайомим із культурою та історією, пов'язаною з цими топонімами, а також здатним знайти відповідні еквіваленти, які передадуть інтенцію автора та збережуть специфіку місця.

Існує кілька шляхів перекладу власних назв, зокрема й топонімів. Це може бути літеральний переклад, який зберігає оригінальне написання та звучання топоніма. Також можливий транскрипційний переклад, при якому топонім перекладається на іншу мову за допомогою фонетичних еквівалентів.

У романі «Сельва» перекладачем переважно застосовувались саме ці підходи до перекладу власних назв та топонімів. У процесі перекладу роману "Сельва" на українську мову перекладач Анатоль Перепадя стикався з рядом викликів, пов'язаних з особливостями перекладу власних назв і топонімів. Одним з таких викликів була невірні транслітерація та транскрибування власних назв, зокрема гідронімів.

Перекладацькі трансформації грають важливу роль у передачі атмосфери та змісту соціально-пригодницького роману з оригінальної мови на мову перекладу. Вони дозволяють зберегти жанрові особливості та ідеостиль автора, адаптувати їх до нової мовного та культурного середовища, забезпечуючи таким чином зрозумілість та достовірність тексту для читачів.

Одна з основних трансформацій у соціально-пригодницькому романі полягає у відтворенні виразності та емоційності мови оригіналу. Важливо виявити та передати інтонацію, ритм, стиль та емоційну насиченість авторського тексту у перекладі. Це може включати використання відповідних лексичних та граматичних засобів, зміну порядку слів, вживання фразеологізмів та ідіом, що сприяють передачі особливого настрою та виразності оригіналу.

Наявна значна кількість перекладацьких трансформацій, а саме: опущення та додавання, смисловий розвиток, інверсія. Ці трансформації допомагають зберегти контекст та інформативність оригінального тексту, не втрачаючи при цьому його автентичності.

Уживання конотативно забарвленої лексики, є характерною рисою жанру соціально-пригодницького роману. В контексті пригодницького роману, конотативно забарвлена лексика відіграє важливу роль у побудові атмосфери, підсиленні емоційного впливу на читача та створенні характеристики

персонажів. Ця лексика має виражений емоційний та образний зміст, що додає напруги та динаміки до сюжету.

У пригодницькому романі конотативно забарвлена лексика використовується для створення яскравого зображення дійства та передачі живих вражень читачу. Вона може виражати небезпеку, спантеличення, переживання або інші сильні емоції, пов'язані з пригодами та небезпечними ситуаціями. Переважно це слова і фрази, що описують ризики, боротьбу зі злочинцями, напади, переслідування, бійки та інші небезпечні ситуації, забарвлені емоційно, що допомагають краще відчути напруження сюжету.

Емотивно забарвлена лексика може додатково підсилювати чи навпаки послаблювати характерні риси персонажів. Кожен герой може мати свою характерну мову, що відображає настрій, мотивацію та ставлення до подій, що додає персонажам та сюжету багатогранності та глибини.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Художній переклад - це складне завдання, яке поєднує в собі лінгвістичні знання, культурну обізнаність і творчу кмітливість. Коли йдеться про переклад романів у жанрі соціально-пригодницький роман, як у випадку з романом Феррейри де Кастро "Сельва", це завдання стає ще складнішим через притаманні цьому жанру особливості. Багата взаємодія мови, культури та історії в межах цього жанру вимагає від перекладача вміння балансувати між точністю та емоційною достовірністю у своїй роботі.

Складний характер художнього перекладу підкреслюється кількома факторами.

Перший передбачає орієнтування в просторі художніх та естетичних прийомів, що містяться в тексті. Художній твір - це сукупність виражальних засобів, спрямованих на реалізацію естетичної, образної та емоційної функцій, переплетених з індивідуальним стилем автора, тому перекладачеві доводиться мати справу з системною складністю тексту, його цілісністю та взаємозалежністю його елементів.

Другий фактор - це передбачення пошуку оптимального методу перекладу. Хоча дослівний переклад ставить на перше місце точність, він іноді може не передати повної суті твору. Вільний переклад, хоч і здатний передати емоційний зміст і форму твору, може поступитися точністю. Тому часто кращим є комбінований підхід, який поєднує переваги обох методів, забезпечуючи більш цілісне представлення тексту.

Не можна залишати поза увагою культурні та часові аспекти. Наскільки відповідально перекладач ставиться до збереження авторських прийомів, мовних зворотів і стилю, настільки ж він повинен враховувати культурні та історичні нюанси як вихідної, так і цільової читацької аудиторії. Переклад - це динамічний процес, транспозиція культурних ідентичностей, що вимагає від перекладача обізнаності з обома культурами, аби влучно передати атмосферу та контекст твору.

Додаткова складність додається при перекладі специфічних жанрів, таких як соціально-пригодницький роман. Тут географічні назви, культурні та історичні посилання, конотативна лексика набувають центрального значення у формуванні читацького сприйняття.

У романі "Сельва" топоніми створюють місцевий колорит та історичний контекст. Правильний переклад цих назв вимагає глибокого розуміння їхнього культурного значення та ретельного підбору відповідних еквівалентів. Аналогічну проблему становить переклад конотативно забарвленої лексики - відмінної риси цього жанру - яка сприяє створенню атмосфери, емоційного впливу та характеристиці.

Художній переклад постає як акт делікатного балансування. Переклад такого твору, як "Сельва", вимагає не лише мовної компетенції, а й розуміння історії культури, жанрових конвенцій та уявлень про читацьку аудиторію. Успішний перекладач соціально-пригодницьких романів повинен володіти не лише лінгвістичними знаннями, а й культурним інтелектом у поєднанні з гарним розумінням тонкощів жанру. По суті, художній переклад - це форма культурного посередництва, що вимагає високого інтелектуального потенціалу, культурної компетентності та глибокої чутливості до літературних нюансів як мови оригіналу, так і мови перекладу.

З огляду на виклики, притаманні художньому перекладу, а точніше, перекладу соціально-пригодницького роману, культурна та лінгвістична компетентність перекладача набуває центрального значення. Успіх перекладача полягає в його здатності зрозуміти і точно передати складне поєднання культурного контексту, історичного періоду та мовних нюансів оригінального тексту. Це особливо важливо у випадку перекладу таких творів, як "Сельва", де багатство конотативної лексики, екзотизмів, власних назв а також історичне та культурне значення топонімів відіграє вирішальну роль у формуванні атмосфери оповіді та читацького сприйняття.

Окрім мовної та етнокультурної компетенції, перекладач також повинен мати глибоке розуміння мовного та історичного контексту цільової аудиторії.

Це має вирішальне значення для того, щоб перекладений твір резонував з читачами, які можуть походити з різних культурних та мовних середовищ. Це також означає, що перекладач повинен враховувати відповідність перекладу з точки зору віку, культурних особливостей та обізнаності з жанром цільової аудиторії. Твір «Сельва» рекомендований до читання дітям старшого шкільного віку, що поставило перед А. Перепадею додаткову задачу у вигляді втілення перекладацьких трансформацій у зрозумілій для дітей формі.

Переклад такого соціально-пригодницького роману, як "Сельва", висвітлює складність і важливість художнього перекладу. Він підкреслює складну взаємодію мови, культури та історії в процесі перекладу і вирішальну роль перекладача як культурного посла та лінгвістичного експерта. Також підкреслюється необхідність всебічного розуміння специфіки жанру та культурно-історичного контексту цільової аудиторії. Такий цілісний підхід до перекладу гарантує збереження сутності, багатства та багатогранності оригінального твору, водночас роблячи його доступним та цікавим для цільової аудиторії. Складність перекладу соціально-пригодницьких романів, таких як "Сельва", висвітлює складну взаємодію мов, культури та розуміння аудиторії. Це підкреслює роль перекладача як культурного посередника, який володіє не лише глибоким знанням мов, але й гострою чутливістю до культурного та історичного контекстів, а також емоційних та естетичних вимірів тексту. Лише завдяки цьому делікатному балансу переклад може зберегти багатство, глибину та багатогранність оригінального твору, водночас резонуючи з цільовою аудиторією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Наукова література:

1. Альошина К.О. Способи перекладу «промовистих» імен у художній літературі (на матеріалі англійських та українських перекладів науково-фантастичних творів І. Єфремова) // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – No 46/1
2. Андрієнко Л. О. Науково-технічний переклад: конспект лекцій і дидактичний матеріал для студентів лінгвістичних спеціальностей. Черкаси: ЧДТУ, 2002. 22 с.
3. Балахтар В. В., Балахтар К. С. Адекватність та еквівалентність перекладу. - URL : http://www.confcontact.com/20110531/fk-balahtar.htm (дата звернення: 18.05.2023).
4. Голубенко Н.І. Когнітивні особливості перекладу художнього тексту. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». 2019. Вип. 38. С. 134-137.
5. Зарицький М. С. Переклад: створення та редагування : посібник. Київ : Парламентське видавництво, 2004. 120 с.
6. Іваницька М. Л. Мовна особистість перекладача як чинник впливу на продукт перекладу (на матеріалі роману Б. Лєберта Крейзі). Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. 2012. № 21. С. 147–159.
7. Карабан В. І, Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову. Вінниця : Нова книга, 2003. 608 с.
8. Карабан В. І. Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі (вибрані граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську) : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2003. 208 с.

9. Карабан В І. Способи перекладу лексичних одиниць. Переклад англійської науково-технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2002. С. 279– 299.
10. Кликова Г.І Методи перекладу власних назв з німецької мови XVII Міжнародна конференція «Політ. Сучасні проблеми науки» Національний авіаційний університет, Київ. С.162-163.
11. Козак Т.Б. Особливості художнього перекладу. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2015. Серія «Філологічна». Вип. 51. С. 221-223.
12. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу. Київ, 1971. 132 с.
13. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. / В. В. Коптілов. – К. : Юніверс, 2003. – 280 с.
14. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : Підручник. Вінниця : «Нова Книга», 2003. 448 с.
15. Криса Б. С. Світоглядні аспекти художнього перекладу. Київ, 1985. 127 с.
16. Ласінська Т. А. Стилістичні перекладацькі трансформації при відтворенні англійських архаїзмів в українських перекладах. Science and Education a New Dimension. Philology. № 6. Вип. 47. С. 33–35.
17. Лобода В. Художній переклад: особливості та труднощі . / В. Лобода // Актуальні проблеми сучасної транслятології, лінгвокраїнознавства та теорії міжкультурної комунікації : збірник матеріалів VI Всеукраїнської науковопрактичної Інтернет-конференції з міжнародною участю, 4 жовтня 2021 року / гол. ред. Н. Л. Замкова. – Вінниця : Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2021. — URL: http://www.vtei.com.ua/doc/2021/05102021/2/5.pdf (дата звернення: 18.05.2023).
18. Максімов С. Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів

факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання: навчальний посібник. Київ : Ленвіт, 2006. 157 с.

19. Науменко Л. П. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську. Practical Course of Translation from English into Ukrainian. Вінниця : Нова Книга, 2011. 136 с.
20. Новікова К. О. Методи відтворення стилістичних фігур і тропів у процесі перекладу художніх текстів. Одеський лінгвістичний вісник. 2016. № 7. С. 272–276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2016_7_62 (дата звернення: 28.01.2023).
21. Орличенко О.В. Лінгвокультурні аспекти латиноамериканської топоніміки. \ Вісник КНУ. Серія "Іноземна філологія". - № 44. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2011. - С. 17-20.
22. Ревуцька С., Жужгіна-Аллахвердян Т., Введенська В., Остапенко С., Удовіченко Г. Особливості художнього перекладу: граматичний аспект : монографія. ДонНУЕТ. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2018. 116 с.
23. Сіняговська, І. Ю. Визначення та класифікація перекладацьких трансформацій у процесі художнього перекладу тексту / І. Ю. Сіняговська // Наукові праці. Філологія. Мовознавство. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. - Вип. 209, Т. 221. – С. 89–93.
24. Славова Л. та ін. Практика перекладу / Київ : Логос, 2019. 386 с.
25. Стріха М. Український художній переклад : між літературою і націєтворенням. Київ : Факт – Наш час, 2006. 344 с.
26. Хміляр. О. Ф. Денотативні та конотативні механізми символічної регуляції поведінки особистості. Вісник Національного університету оборони України. 2014 с. 326-352
27. Цирульник К. Загальні особливості перекладу художнього тексту / К. Цирульник // Світоглядні трансформації особистості студента ЗВО: історико-філософські, соціально-правові, мовознавчі та здоров'я-формуючі аспекти : збірник тез доповідей VI студентської науково-практичної Інтернет-конференції, 28 лютого 2019 року / гол. ред. Н. Л.

Замкова. – Вінниця : Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2019. – С. 157-159.

28. Чепурна О. Лігвостилістичні аспекти перекладу текстів художньої літератури / О. Чепурна // Вісник Львівського університету. Серія : Іноземні мови. - 2014. - Вип. 22. - С. 176-180.
29. Черноватий Л. І, Карабан В. І. Переклад англомовної економічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2007. 416 с.
30. Шевчук В. Фонові знання і безеквівалентна лексика .Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 25 січня, 2021 року - URL: https://japv.donnu.edu.ua/article/view/9458
31. Шемуда М. Г. Художній переклад як важливий чинник міжкультурної комунікації / М. Г. Шемуда. – Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Філологічні науки. – 2013. – Книга 1. – С. 164–168.
32. Якимчук, А. П. (2007) Лінгвокультурна комунікація як випробовування для перекладача. ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка (34). с. 217-221.
33. Aixela, J. F., 1997. Culture-Specific Items in Translation. Translation, Power, Subversion, Alvarez, R. and Carmen-Africa Vidal, M (eds.). Clevedon: Multilingual Matters, pp.52–78.
34. Bassnett, S., & Lefevere, A., 1998. Constructing Cultures: Essays on Literary Translation. Clevedon: Multilingual Matters, pp.47–78.
35. Berman A., Venuti L. Translation and the Trials of the Foreign. The translation studies reader. Routledge, 2021. P. 247–260.
36. Dilva Frazão, Ferreira de Castro, escritor português. EBiografia . - URL: https://www.ebiografia.com/ferreira_de_castro/ (дата звернення: 22.05.2023)
37. Even-Zohar I. The position of translated literature within the literary polysystem. The translation studies reader. Routledge, 2021. P. 191–196.

38. Ferreira de Castro, biografia. Portal da Literatura. - URL: https://www.portaldaliteratura.com/autores.php?autor=234 (дата звернення: 22.05.2023)
39. Ferreira de Castro, WOOK . - URL: https://www.wook.pt/autor/ferreira-de-castro/2140 (дата звернення: 22.05.2023)
40. Hofstede, G. H., Hofstede, G. J., & Minkov, M., 2010. Cultures and Organizations: Software of the Mind: Intercultural Cooperation and its Importance for Survival. New York: McGraw-Hill., pp. 561c,.
41. Kolomiyets L. The Untranslatable Ethnic: Always an Outsider? (A Brief Review of Ukrainian-to-English Literary Translation Practices). Culture(s) and Authenticity: The Politics of Translation and the Poetics of Imitation. Berlin, 2018. P. 41–57.
42. Nida, E., 1964. Principles of Correspondence. The Translation Studies Reader. Venuti, L.(ed.), 2000, pp.126–140.
43. Savory T. The Art of Translation. Boston : The Writers, 1968. 191 p.
44. Wilson Alves De Araújo, George Nathan Souza Brito, Christiana Cabicieri Profice, «A SELVA» DE FERREIRA DE CASTRO: CENÁRIO, DIMENSÃO E SUSTENTABILIDADE - Ambiente & Sociedade, São Paulo. Vol. 21, 2018, Artigo Original, 16 p.

Довідкова література:

45. Академічний тлумачний словник в 11 т. — Київ : Наукова думка, 1970—1980. — URL: http://sum.in.ua (дата звернення: 06.06.2023)
46. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови : близько 20 000 синонім. рядів / – 4-те вид., опрац. і значно допов. – Львів: БаК, 2012р. – 523 с.
47. Dicionário Priberam da Língua Portuguesa — dicionário de língua portuguesa em linha . — URL: https://dicionario.priberam.org (дата звернення: 06.06.2023)

48. Dicio, Dicionário Online de Português — Porto: 7Graus, 2009-2023 — URL: https://www.dicio.com.br (дата звернення: 06.06.2023)
49. Infopédia — dicionário enciclopédico em linha . — Porto: Porto Editora, 2003. — URL: https://www.infopedia.pt/dicionarios/lingua-portuguesa (дата звернення: 06.06.2023)

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Ferreira de Castro. A Selva. Lisboa: Guimarães Editores. 1970. 314 p.
2. Феррейра де Кастро. Сельва / Київ: Веселка, 1990. 270 с.

RESUMO

A tese é um estudo abrangente dedicado aos meandros da tradução de textos literários, em particular o gênero do romance social de aventura. O estudo é baseado nos desenvolvimentos teóricos e metodológicos de um número significativo de cientistas, incluindo A. Berman, L. Venuti, M.S. Zarytskyi, V.I. Karaban, V. V. Koptilov, I.V. Korunets, e outros. O estudo também examina vários aspectos da tradução, como o componente linguístico e cultural (M.G. Shemuda, A.P. Yakymchuk), transformações tradutórias (T.A. Lasinska), vocabulário não equivalente (V.V. Shevchuk).

O estudo é composto por uma introdução, dois capítulos com subseções relevantes, conclusões gerais e uma lista de fontes utilizadas. No primeiro capítulo "Especificidades da tradução de textos literários" é realizada uma revisão da literatura existente, que revela a essência dos problemas de tradução e as abordagens para sua solução por vários cientistas. No segundo capítulo "Gênero e características lexicais do romance social de aventura " foram analisadas as transformações de tradução utilizadas e identificados os fenômenos característicos do gênero “romance social de aventura”. Cada capítulo é acompanhado de conclusões, sendo que o trabalho termina com as conclusões gerais.

A tese também discute em detalhes as sutilezas da tradução de frases e palavras individuais, enfatiza o papel do tradutor em transmitir a essência do texto original, adaptando-o ao idioma e à cultura da tradução. Os métodos usados neste estudo são multifacetados e projetados para fornecer uma análise abrangente do processo de tradução. O estudo inclui uma análise detalhada da tradução de trechos e frases específicas de romances sociais de aventura. Essa abordagem fornece uma compreensão mais profunda dos desafios que os tradutores enfrentam e das estratégias que eles usam para superar esses obstáculos. O foco principal da pesquisa é o estudo de várias transformações de tradução, incluindo compressão, descompressão, permutação, transposição, concretização e generalização de significado. Cada uma

dessas transformações representa uma estratégia separada que um tradutor pode usar para superar as complexidades de traduzir um romance social de aventura.

Capítulo 1 da tese "Especificidades da tradução de um texto literário." investiga os desafios e considerações únicos que surgem ao traduzir obras literárias, particularmente aquelas pertencentes ao gênero de romances sociais de aventura. O capítulo enfatiza que a tradução de tais textos não é apenas um exercício linguístico, mas também cultural. O tradutor deve não apenas reproduzir com precisão os aspectos linguísticos do texto original, mas também transmitir emoções, sentimentos, traços de caráter e características estilísticas do discurso. Isso requer uma compreensão profunda do modelo de personalidade do personagem do autor.

Em seguida, o capítulo discute as dificuldades que podem surgir no processo de tradução. Por exemplo, o texto traduzido pode não transmitir totalmente as nuances do original devido à falta de folclore equivalente, jargão, gíria, construções fraseológicas, arcaicas, estilisticamente e emocionalmente coloridas no idioma traduzido. O capítulo também enfatiza a importância de preservar a especificidade nacional e cultural do texto original, a época histórica representada pelo autor, bem como a visão de mundo e as visões estéticas do autor.

Ao final do capítulo, enfatiza-se que a tradução de um romance social de aventura não deve ser feita palavra por palavra ou frase por frase. Em vez disso, deve ir de um elo da estrutura ideológica do original para o elo correspondente da tradução. Essa abordagem garante que a tradução preserve a essência do texto original, mas o torne acessível e interessante para o público-alvo.

O Capítulo 2 "Gênero e características lexicais do romance de aventura social" investiga as especificidades das transformações tradutórias usadas no gênero do romance de aventura social. O capítulo começa com uma análise da tradução de frases e palavras individuais, enfatizando o papel do tradutor em transmitir a essência do texto original, adaptando-o ao idioma e à cultura da tradução.

O capítulo também considera as transformações léxico-semânticas, que incluem a seleção de equivalentes variantes, substituição contextual, rastreamento, tradução descritiva, transcodificação, omissão, substituições lexicais e gramaticais.

Dados os desafios inerentes à tradução de ficção e, mais especificamente, a tradução de um romance social de aventura, a competência cultural e linguística do tradutor torna-se central. O sucesso de um tradutor reside em sua capacidade de entender e transmitir com precisão a complexa mistura de contexto cultural, período histórico e nuances linguísticas do texto original. Isso é especialmente importante no caso da tradução de obras como "A Selva", onde a riqueza do vocabulário conotativo, exotismos, nomes próprios, bem como o significado histórico e cultural dos topônimos desempenham um papel decisivo na formação da atmosfera do história e a percepção do leitor.

A tradução de um romance social de aventura como "A Selva" destaca a complexidade e a importância da tradução literária. Enfatiza a complexa interação entre idioma, cultura e história no processo de tradução e o papel crucial do tradutor como embaixador cultural e especialista linguístico. Ressalta-se também a necessidade de uma compreensão abrangente das especificidades do gênero e do contexto cultural e histórico do público-alvo. Essa abordagem holística da tradução garante a preservação da essência, riqueza e multifacetação da obra original, ao mesmo tempo em que a torna acessível e interessante para o público-alvo. A dificuldade de traduzir romances de aventura social como Selva destaca a complexa interação de linguagem, cultura e compreensão do público. Isso enfatiza o papel do tradutor como um mediador cultural que possui não apenas um conhecimento profundo das línguas, mas também uma sensibilidade aguçada para os contextos culturais e históricos, bem como para as dimensões emocionais e estéticas do texto. Somente por meio desse delicado equilíbrio uma tradução pode preservar a riqueza, a profundidade e a multifacetação do trabalho original, ao mesmo tempo em que ressoa com o público-alvo.

Palavras-chave: tradução, romance social de aventura, transformação, estilo literário, método de tradução.